

Психологічні науки

УДК 159.923.5

Огар Ирина Тарасівна

студентка

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

Огар Ирина Тарасовна

студентка

Дрогобычского государственного педагогического университета

имени Ивана Франко

Ohar Iryna

Student of the

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Науковий керівник:

Зимянський Андрій Романович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

**ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК
ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА
ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ КАК
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ВАЖНОГО КАЧЕСТВА БУДУЩЕГО
ПЕДАГОГА**

**FEATURES OF BECOMING RESPONSIBLE AS A PROFESSIONALLY
IMPORTANT QUALITY OF THE FUTURE TEACHER**

Анотація У статті розглянуто сутність відповідальності як професійно-важливої якості педагога, охарактеризовано когнітивний,

емоційно-мотиваційний та поведінковий компоненти відповідальності та проаналізовано важливість забезпечення вищим навчальним закладом формування професійної відповідальності як пріоритет до становлення висококваліфікованого фахівця.

Ключові слова: *відповідальність, професійна відповідальність, становлення, майбутній педагог, когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінковий компоненти відповідальності.*

Аннотація. *В статье рассмотрена ответственность как профессионально-важное качество педагога, охарактеризованы когнитивный, эмоционально-мотивационный и поведенческий компоненты ответственности и проанализированы важность обеспечения высшим учебным заведением формирования профессиональной ответственности как приоритет к становлению высококвалифицированного специалиста.*

Ключевые слова: *ответственность, профессиональная ответственность, становление, будущий педагог, когнитивный, эмоционально-мотивационный, поведенческий компоненты ответственности.*

Summary. *The article analyzes the essence of responsibility as a professionally important quality of the teacher, describes the cognitive, emotional, motivational and behavioral components of responsibility, and outlines the importance of providing a higher education institution with the formation of professional responsibility as a priority for the formation of a highly qualified specialist.*

Key words: *responsibility, professional responsibility, becoming, future teacher, cognitive, emotional-motivational, behavioral components of responsibility.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах складних політичних та економічних трансформацій, які супроводжують процес розвитку української державності, особливо актуальною є проблема підготовки педагогів, професійна діяльність яких досить складна як за змістом, так і за формою, та потребує наявності високого рівня професійно-значущих якостей. Вищий навчальний заклад відіграє суттєве значення для всебічного розвитку особистості, оскільки саме під час навчання у виші відбувається професійне становлення майбутнього фахівця, формуються світогляд, переконання та ціннісні орієнтації. Безумовно, однією із найважливіших особистісних та професійних якостей педагога є відповідальність, яка не задається сама по собі, а вимагає формування та розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. У психологічній літературі питання відповідальної поведінки розглядається у роботах К. Абульханової-Славської, К. Муздибаєва, Ж. Піаже, В. Плахотного, С. Рубінштейна, М. Савчина, Л. Сохань. Проблема відповідальності особистості у професійній діяльності є провідною у дослідженнях Т. Базарова, С. Бикової, В. Бодрова, Л. Дементій, А. Журавльова, А. Карпова, Р. Кричевської, М. Муконіної та ін. Дослідженню особливостей формування відповідальності студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу присвячено роботи Л. Барановської, Л. Нора, Н. Чернової.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у теоретичному аналізі сутності відповідальності як професійно-важливої якості, зокрема теоретичний аналіз компонентів відповідальності, забезпечення розвитку яких сприятиме успішному становленню професійної відповідальності у студентів-майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, аналізуючи сутність відповідальності, варто зазначити, що нема єдиного

визначення для термінів «відповідальність» та «професійна відповідальність». Дослідники, що займаються детальним вивченням природи відповідальної поведінки, по-різному трактують її зміст. У літературі різноманітних наукових напрямків також вбачаються розбіжності щодо характеристики відповідальності.

Проте, проаналізувавши праці різноманітних учених, що вивчають сутність цього феномену, можна зазначити, що відповідальність як елемент структури особистості, визначає рівень свободи і основний напрям поведінки людини, який, безперечно, полягає у виконанні людиною вимог та обов'язків, відповідно до прийнятих етичних та соціальних норм.

Дослідник М. Савчин вказує, що відповідальність є однією з найбільш загальних властивостей особистості, а «предмет відповідальності» – це сукупність зовнішніх і внутрішніх соціально-психологічних, духовних та матеріальних потреб, які реалізуються особистістю у власній цілісній життєдіяльності». Зміст відповідальності включає конкретні доручення, завдання, обов'язки, способи їхнього виконання, дотримання норм, виховання у собі морального ідеалу та його наслідування. Ще однією характерною ознакою є обсяг, що конкретно виражається в якісних і кількісних характеристиках зобов'язань, які суб'єкт реалізує у своїй поведінці [3, с. 106]. М. Савчин підкреслює, що моральні конструкти свідомості, як специфічні засоби моральної інтерпретації реальності, мають важливе значення для функціонування відповідальності, оскільки через призму них суб'єкт сприймає дійсність і себе в ній.

Зазначаємо, що вчений М. Савчин охарактеризував структуру відповідальної поведінки, що поєднує у собі когнітивний, емоційно-мотиваційний та поведінковий компоненти [3, с. 101-105].

Когнітивний компонент містить засвоєні особистістю систему знань про зміст відповідальності, тобто її предмет, завдання, обов'язки, інстанцію відповідальності, знання своїх можливостей діяти певним чином і специфіку поведінки у різних ситуаціях.

Емоційно-мотиваційний компонент включає ієрархизовану систему смислів і мотивів відповідальної поведінки, та емоційні переживання, які пов'язані з предметом та інстанцією відповідальності.

Поведінковий компонент містить сукупність дій та вчинків, і виявляється у виборі та здійсненні певної лінії поведінки, що впливають із норм відповідальності.

У працях різноманітних дослідників *професійна відповідальність* характеризується як вид відповідальності, що покладається на особистість у зв'язку з її професійними обов'язками, а *відповідальність педагога* характеризується у виконанні ним обов'язків у справі навчання та виховання, які висуває до педагога суспільство і які висуває педагог до самого себе [5]. Дослідник О. Юринець додає, що педагогічна відповідальність пов'язана із професійною спрямованістю, яка є певною системою прагнень, поглядів, позицій, мотивів, що забезпечує позитивне ставлення та стійкий інтерес до професії. У єдності із належними здібностями ця спрямованість утворює професійне покликання, наявність якого у поєднанні із сформованою професійною відповідальністю складає необхідні передумови до подальшого успіху в педагогічній діяльності [5].

Термін «становлення» означає утворення чогось у процесі розвитку [4]. Отже, становлення професійної відповідальності відбувається завдяки явищам, що роблять можливим перехід із перспективи у дійсність у процесі розвитку. У вищих навчальних закладах становлення професійної відповідальності педагогів повинно завжди бути у пріоритеті, оскільки педагог у сучасних умовах зобов'язаний не лише якісно виконувати професійні обов'язки, які покладаються на нього, але й уміти реагувати на

непостійну обстановку, вчасно ухвалювати самостійні та творчі рішення [2, с. 112].

Згідно структури відповідальної поведінки особистості, можна охарактеризувати прояв компонентів сформованого високого рівня відповідальності саме у професійній діяльності педагога.

Когнітивний компонент полягає у розумінні самої сутності відповідальності та її предмету, норм та правил, які регулюють фахову діяльність педагога, розуміння змісту професійних завдань та обов'язків, усвідомлення педагогом індивідуальної необхідності відповідальності.

Емоційно-мотиваційний компонент відповідальності проявляється у наявності сукупності мотивів, що спонукають педагога до реалізації відповідальної поведінки, та емоційні переживання, що виникають під час здійснення професійної діяльності та виявляють певне ставлення педагога до окремих умов, які сприяють або ускладнюють реалізації педагогічної діяльності.

Поведінковий компонент відповідальності полягає у поведінці, завдяки якій педагог добирає засоби для реалізації предмету відповідальності. Тобто, це сукупність дій та учинків, що полягають у виконанні обов'язків, завдань, вимог та зобов'язань, що покладаються на педагога, дотримання морально-етичних норм, готовність брати відповідальність на себе за власні здійснені дії та вчинки у професійній діяльності.

Усі компоненти відповідальності зокрема у здійсненні професійної діяльності, не виявляють себе окремо, а є частинами єдиного цілого, наповнюючи й розширюючи сутнісну характеристику досліджуваного явища [3, с. 105].

Ефективність становлення професійної відповідальності у студентів-майбутніх педагогів забезпечується комплексом традиційних форм та методів професійної підготовки: лекційні та практичні заняття, самостійна

робота студентів, педагогічна практика. У навчально-виховному процесі можна застосовувати методики для діагностики наявного рівня відповідальності у студентів. Якщо наявний рівень відповідальності у студентів потребуватиме підвищення, то необхідна посилення нетрадиційних, активних форм та методів професійної підготовки, таких як тренінг, аналіз проблемних педагогічних ситуацій [1, с. 83].

Висновки. Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу сутності відповідальності, можна впевнено зазначити, що саме відповідальність є однією із найважливіших якостей особистості, зокрема у реалізації професійної діяльності, яка має цілісну структуру, та про сформованість якої свідчить високий рівень когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового компонентів. Завдяки формам та методам професійної підготовки, процес навчання у вищому навчальному закладі повинен формувати не лише належний рівень знань та навичок, а й сприяти успішному становленню відповідальності, завдяки впливу на ці компоненти. Високий рівень відповідальності полягає в чіткому усвідомленні педагогом важливості відповідальності, норм та правил, які регулюють його професійну діяльність, у сформованості мотивів реалізації саме відповідальної поведінки та усвідомлення дій та учинків для здійснення професійних обов'язків, завдань чи вимог, які покладаються на педагога.

Література

1. Євтух М. Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя / М. Б. Євтух // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі. Зб. наукових праць. Рівне: Волинські обереги, 2002.175 с.

2. Кокурн О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. 265 с.
3. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: [монографія] / М.В. Савчин. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. 280 с.
4. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 649.
5. Юринець О. О. Відповідальність у структурі особистості вчителя / О. О. Юринець. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_52/95.pdf.